

Stadsmuseets fasader åter ljusa

Margareta Cramér

Stadsmuseets byggnad är nu vit eller skall vi säga gulvit med ljust varmgrått listverk. Hösten 1984 renoverades fasaderna utåt omgivande gator och torg och våren 1985 fasaderna in mot gården. Varför ändrades färgen? Jag skall försöka förklara varför.

När kulturhistoriskt värdefulla hus i Stockholm skall fasadrenoveras är någon av oss antikvarier vid Stadsmuseets byggnadshistoriska sektion med för att bevaka att det blir en färg som till kulör, struktur och material är historiskt riktig. Det var därför särskilt intressant när fastighetskontoret meddelade att Stadsmuseets fasader skulle renoveras. Fasadfärgen Peducem som innehöll plast var liksom putsen därunder förstörd och måste bort. Nu hade vi chansen att medverka till att den röda färgen från 1963 fick försvinna.

Röd färg på detta barockpalats – nej det har vi aldrig förstått oss på. Arkitekten för ombyggnaden på 1960-talet Nils Sterner ansåg att huset skulle hävda sig bättre i stadsbilden med röda fasader. Då man hittade litet rödbrun putsfärg i smygen där första våningens arkadbåge med balustrad i mittaxeln mot gården återöppnades försvarade man därmed sitt beslut om röda fasader. Kan man verkligen ta detta som belägg för att fasaderna varit röda?

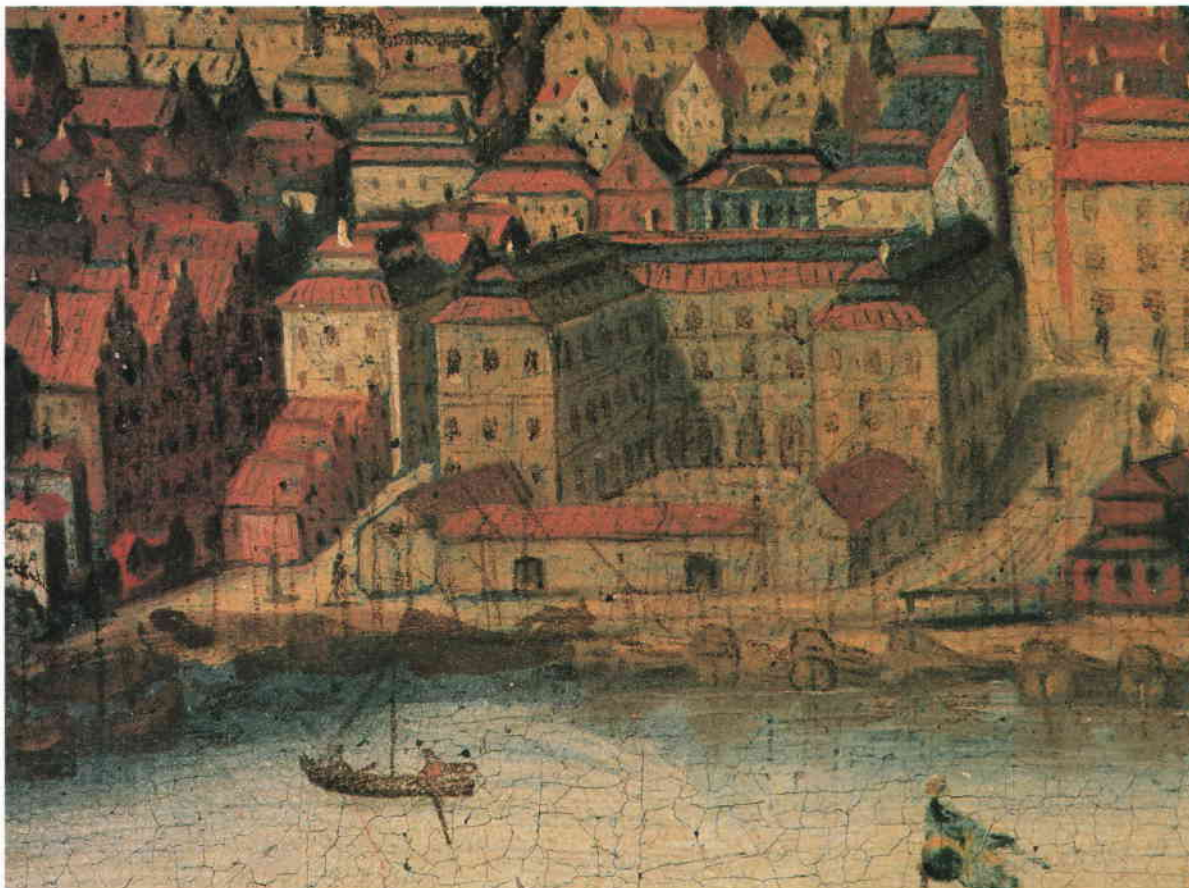
Nicodemus Tessin då ritade Södra stadshuset, nuvarande Stadsmuseet, på 1660-talets mitt som en större anläggning som skulle sträcka sig ned mot Saltsjöstranden. På grund av dåliga grundförhållanden utfördes endast övre delen av byggnadskom-

plexet med början 1667. Kort efter det att anläggningen blivit färdig härjades huvudlängan av eld 1680 då yttertak, takstolar och inredning i översta våningen förstördes. Reparationsarbetet leddes av Nicodemus Tessin d y och följde i stort hans ritning som godkänkts 1683. Två år senare var byggnaden färdig.

Redan Tessin då hade anammat nya arkitektoniska uttryck från Holland, Frankrike och Italien. Efter sonens Rom-resa 1673 slog den romerska barocken igenom i Stockholm för att stanna – i mer eller mindre förenklad form.

Borta var de rödfärgade praktgavlarna med skulpterade sandstensornament och dekorativt smidda ankarslutur. I stället avslutades murarna av profilerad takfotlist som mötte takfallet. Klassiska former kom in såsom pelare och kolonner med olika djup. Den grunda lisenen blev vanligast. Det romerska palatsets loggia anpassades till vårt karga klimat. Redan i projektet till Södra stadshuset begränsades loggian till två våningar. Dessa former följdes upp med en överensstämmande färgsättning. Den franska och romerska barockens byggnadsverk hade den ljusa gulvita kalkstenen, travertinen som fasadmateriäl eller, i brist på sten, puts i samma färg. Det är från och med 1600-talets senare hälft den franska och den italienska kalk- och sandstenens färg vi efterliknar i ljusa gulvita, gulrosa, ljust varmgrå och brunrosa putsfärger.

Tessinarnas inställning till färgen tog sig säkert

Den äldsta kända avbildningen i färg av Södra Stadshuset, nu Stockholms stadsmuseum, är en oljemålning från 1700-talets början av okänd konstnär efter kopparstick i Suecia Antiqua. Här ser vi byggnaden gul, färgad med ockra 1702–04. Tillhör Stadsmuseet, detalj.

först uttryck i de byggnader de själva ritade från omkring 1670 (Riksbanken, Södra stadshuset, Slottet, tre Skeppsbropalats m fl) och, när tiden var mogen, i ett generellt beslut för Stockholm 1699. Tessin d y, då stadsarkitekt i Stockholm, låg säkert bakom det kungliga brev som kungjorde att "alla stora hus i staden och på malmarna... skola anstrykas med sådan gul färg, som nu är bruklig, eftersom densamma icke allenast ger staden ett vackert utse-

ende utan... gatorna dessmedelst bliva ljusare än när husen med mörkare färger anstrykes". Detta synsätt, som höll sig kvar genom hela 1700-talet, bekräftades i byggnadsordningar för Stockholm 1736: *helt ljusa färger* och 1763: *ljus färg av vitriol och kalk*.

Att Nicodemus Tessin, far och son, själva skulle medverkat till annat än en ljus färg på Södra stadshusets fasader, verkar mot den arkitekturhistoriska bakgrunden osannolikt. Avbildningar i färg visar

Vid 1700-talets slut var Södra Stadshuset gulrosa, avfärgat med järn-
vitriol i likhet med flertalet hus i staden. Oljemålning av J Sevenbom
1773. Tillhör SSM.

Vid fasadrenovering 1984–85 har Södra Stadshuset färgats vitt med
grått listverk i enlighet med uppgifter från byggnadstiden 1670-talet.
Foto Anna Ulfstrand, SSM 1985.

huset gult från omkring 1700 till 1960. Vilka belägg
finns för fasadfärgen under husets första skede från
1670 till 1700?

Vi frågade Carl Magnus Rosell vid Kommittén för
Stockholmsforskning om han kunde hitta några upp-
gifter i Stadsarkivet. Eftersom det rör sig om ett
bygge i stadens regi gick han direkt på Stadens
huvudbok där han fann intressanta uppgifter.

Åren 1670 betalades målarmästaren Baltzar
Friedrich och 1679 Jochim Langh för vit och grå
kalkfärg på murarna och grå oljefärg på "sten hug-
gare lister" och "den store husporten". Två stycken
skorstenar på taket har Langh "målat dem andra
lika med vitt och grått". Skorstenarna var således då
putsade med ramverk och fyllningar, inte som nu
plåtklädda, svartmålade. Vi ser dem på äldre rit-
ningar.

Det är dessa uppgifter vi tagit fasta på vid bestäm-
ning av färgen. Att den vita färgen gjordes något
gulaktig beror på att vi ville ge den samma uttryck
som den äldre vita kalkfärgen. 1600-talets kalk var
mindre ren än dagens, varför kalkmjölken då inte
blev riktigt vit utan gulaktig.

Det finns emellertid ett dokument som talar i
annan riktning. En ritning av Tessin den yngre 1683
i Nationalmuseum till restaurering efter branden,
har en knappt märkbar blågrå färgton på fasadlivet
och vitt på förkroppningarna, listverket. Ingenting
talar dock för att färgen efter takreparationen änd-
rades i enlighet med denna ritning. Inte heller utför-
des den takbalustrad med skulpturer som ritningen
visar.

I 1702 års huvudbok upptas under rubriken Södra
stadshuset flyglars förfärdigande och reparation bl a
195.300 murtegel och 8 lispund kyllerfärga, det vill
säga 25,5 kg gulockra, men ingen målarräkning.
1703 års huvudbok upptar "9 tunnor öl till husets
färgning" men varken färgstoff eller målarräkning.
Ölet torde konsumerats av målarna. År 1704 betalas
en ansevärd målarräkning (605 daler silvermynt) och

1705 en mindre (117 daler silvermynt). Det är således då, 1702–1704 Södra stadshuset blir guldfärgat så som vi ser det på en okänd konstnärs oljemålning, en utsikt över Stockholm från något av 1700-talets första år. På uppmätningar från 1730-talet av stadsarkitekten J. E. Carlberg är fasaderna ljusst gula. Vid senare omfärgningar har färgen ändrats i enlighet med tidens uppfattning. Sevenboms målning 1773 visar husets puts gulrosa, sannolikt gjord med järnvitriol. Under 1800-talets förra hälft var huset ljusst gulvitt och under 1900-talet före 1963 mörkare gult med grov putsstruktur som smutsats starkt och framstod som gulgrå.

Vid omputsning 1943 dokumenterades en helt ljus gulvit fasadfärg och en gulbrun snickerifärg, sk "ekfärg", ekimiterande färg som uppfattades som ursprungliga. Nu 1984–85 har inte påträffats någon äldre puts med färgspår, allt hade knackats ned 1963.

Med den gulaktigt vita färg Södra stadshuset nu fått har vi velat medverka till att huset framträder i sin ursprungliga färg och en färg som överensstämmer med dess arkitektur och karaktär. Den överensstämmer också med provet från 1943.

Du säger kanske att det blir fort smutsigt i dagens trafikmiljö. Ja visst, tyvärr, men hellre en solkighet över en rätt färgad fasad än en från början mörk och felaktig färg. Tänk så vackra våra äldre byggnader blivit på senare år med riktiga, ljusa färger. Det är väl ingen som önskar fasadfärgerna från årtiondena efter kriget tillbaka, de kraftiga 1920-talsfärgerna nedsmutsade till nyanser av grått? Nej, men gärna en renare luft i stan!

Sedan Stadsmuseet fattat sitt beslut att återgå till arkivaliskt dokumenterad ursprunglig färgsättning stämde nyanserna i samråd med stadens färgkonsulent Elvy Engelbrektsson och arkitekten för arbeten i och på byggnaden Göran Bergquist vid Fastighetskontorets byggavdelning. Färgen bestämdes till 7–2 i Riksantikvarieämbetets kalkfärgserie. Den innehåller

liten tillsats av pigmentet guldocker och ett uns bensvart till en kraftig kalkmjölk. Den grå färgen till listverket och rustiken, 28–3 innehåller pigmentet grön umbra. Arbetet har utförts med Strå kalkfärg special (V–617 vitgul, V–407 grå) av Metzéns byggnads AB – Stockholms byggputs. Snickerierna är målade i "ekfärg", obränd terra, bruten med grön umbra, NCS 40 20–Y 30 R.

Klotter på fräscha fasader gör oss bekymrade och förtvivlade. Efter renoveringen har därför delar av fasaderna behandlats med ett klotterskydd MTM 77 och PA 78 från AB Metall- & Bergsprodukter, Solna. Skyddet skall hindra klottret från att tränga in i fasadfärgen och putsen så att klottret kan tvättas bort. Samma material, används på stans skulpturer. Det återstår att se om det är för tätt så att puts och murverk skadas. Ännu är erfarenheterna av denna behandling på puts otillräckliga. Vi vill ju att Stadsmuseets nyrenoverade fasader skall stå lika vackra som nu i många år.

Källor:

Stockholms stadsarkiv:

Huvudbok för staden: Stadsens hus ved Ryssegården 1670–1705.

J. E. Carlbergs uppmätningar 1730-talet, Gamla ritningssamlingen 144:1–20.

Nordberg, T. O:son; Södra stadshuset och dess ombyggnad. Stockholms stads museinämnds verksamhet under år 1963. Stadskoll utl o mem 1964. Bihang 43.